

ՔԱՀԱՆԱՆՆԵՐ ՈՒ ՎԵՐԱՄՈՒՄՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՌԵՍՈՒՐՍԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԴՈՒՍԾ ԱՌԱՋԻՆ

Ընկերային-Նկեղեցական հարց մ'է այրեացեալ քահանայներու վերամուսնութիւնը, և անոր կարեորութիւնը շատ մեծ է, անոր համար որ զայն լուծելու ձեռնարկն Հայ Նկեղեցւոյ նուիրապետութեան գլուխէն կ'ընի: Ամէն մարդ գիտէ թէ մեր այժմեան Ս. Հայրապետն ամուսնալուծումի գէժ իր բաղմաթիւ նախորդներուն դրած արգելքէն շեղեցաւ. շատ պատկներ լուծուեցան այս քանի մը տարուան միջոցին և արձակեալ ամուսիններ արտօնուեցան ուրիշներու հետ նոր միութիւններ կազմելու. մեր հոգեւոր պաշտօնէութեան արդի գլխաւորը, այս ամուսնալուծումի սկզբունքն Հայ Նկեղեցւոյ ոգին համաձայն նկատելով, հաստատեց թէ ինք Արեւմտեան Նկեղեցիին իբրեւ կրօնական անյեղի վարդապետութիւն հռչակած ամուսնական անփախելիութիւնը, և այս կէտին վրայ Հոռոմ Եջմիածին քնդգիմամարտ կ'հանդիսանան. Հայ Նկեղեցին գոհութեամբ նուիրագործեց իր Ս. Հայրապետին հայեացքն ու վճիռներն այս մասին, ինչ որ կ'հաստատէ թէ Հայ Նկեղեցիին համար հակահրօն չէ ամուսնալուծումի սկզբունքին օրինաց կարգ անցնիլը:

Հիմա նոյն Ս. Հայրապետն է որ կուգայ կարծիքն հասկնալ Հայ Նկեղեցականութեան առաջաւորներուն, որոշելու համար թէ արժան է այրեացեալ քահանաներուն վերամուսնութեան թոյլտուութիւն ընել: Այս տութիւ կարեւոր է պարզել պարագայ մը. ինչո՞ւ համար ն. Սրբութիւնն աւելի գերակշիւ, այսինքն Աւետարանի տեսակէտով զուտ կրօնական խնդրի մը մէջ, որպիսի է ամուսնալուծումի կարելիութիւնը, ինք իր Հայրապետական հեղինակութիւնով գործել բաւ համարելէ յետոյ, զուտ եկեղեցական — կանոնական խնդիր մը, ինչպէ՞ս քահանաներու վերամուսնութիւնը, որոշելու համար, իր ստորակարգեալ հոգեւորական պաշտօնէաներուն տրամադրութիւնը կ'ուզէ գիտնալ: Իմ կարծիքով ամուսնալուծումը կրօնքի վարդապետութեան հետ սերտ առնչութիւն ունեցող հարց մը կ'նկատուի, և եթէ Ս. Հայրապետին վճիռն հակառակ ըլլար այդ վարդապետութեան,

բովանդակ եկեղեցին անոր ջնջուիլը պիտի պահանջէր. իսկ եթէ համաձայն նկատուէր անոր, նոյն եկեղեցին իր ամբողջութեամբ պիտի ընդունէր վճիռը. արդ ինչպէս գիտենք, այս վերջինն է որ տեղի ունեցաւ, և այժմ աշխարհի վրայ ուր ուրեք որ Հայ պատկով ամուսնութիւն կայ, անոր լուծումն անկարելի չէ:

Սակայն այրի քահանաներու վերամուսնութիւնը կրօնի վարդապետութեան հետ ներքին առնչութիւն ունեցող խնդիր չէ: Քրիստոնէութեան վաղադոյն դարերու մէջ Հայրապետներ ու եկեղեցական ժողովներ յարմար դատեր են արգելել այրի քահանաներու վերամուսնութիւնը. ուրիշ Հայրապետներ ու ժողովներ ալ, աւելի արմատական, կանոն դրեր են որ քահանաներն անկին ապրին. այս արգելքները, սակայն, ամէն տեղի և ամէն ժողովուրդի համար նոյնը չեն եղած. և Հռովմէական եկեղեցին իսկ, որ քահանաներէն ափուրիութիւն կ'պահանջէ, կը թոյլատրէ շատ անգամ, որ այս կամ այն պարագաներու մէջ, ամուսնաւորներ քահանայադործեն: Կ'ենթադրեմ թէ Եջմիածնայ Ս. Հայրապետն ուղած է Ընդհ. Հայ եկեղեցւոյ համար կանոն սահմանել քահանաներու վերամուսնութեան մասին, և որպէս զի այսինչ տեղ այդ կանոնին համակերպելու և ուրիշ տեղ ալ չհամակերպելու աններդաշնակութիւն մը յառաջ չգայ, պէտք է որ այսպիսի կանոններ եկեղեցական ժողովի մը կողմէ ընդունուած ըլլան: Հայրապետական պատուէրներն եթէ զուտ կրօնական հանգամանք չունենան, կամ վաղուց հաստատուած կանոնական վիճակի շեղում յառաջ բերեն, վիճակաւոր եպիսկոպոսներուն համակերպիլը կամաւոր կ'ըլլայ, և եթէ ընդդիմանան այդ շեղումին, կրօնի վարդապետութեան դէմ մեղանշած չեն ըլլար. հետեւաբար հերետիկոս կամ օրինազանց ալ չեն համարուիր. ուստի եկեղեցական ժողովի մը վաւերացումն հարկ է Հայրապետին կանոնական հրամաններուն պարտաւորիչ կամ ընդհանրական հանգամանք տալու համար, և Ս. Հայրապետն այդպիսի ժողով մը գումարելու անկարելիութեան առջև: Հայ բարձրաստիճան եկեղեցականութեան կարծիքն առնուլ ուղեր է: Տրուած այս բացատրութիւններէն կ'հասկցուի թէ այրի քահանաներու վերամուսնութեան խնդիրն իրապէս քրիստոնէական վարդապետութեան հիմունք չունի, և այս յատկաբար ցուցուած է նոյն իսկ յարգելի Հ. Վ. Հացունիի այնքան հեղինակօրէն յառաջ բերած վկայութիւններովն իր վերջին չորս յօդուածներուն մէջ. ուրեմն անոր կարևորութեան աստիճանը քննելու համար եթէ ճշմարիտ մեկնակէտ մը որոշել պէտք է, այդ ալ կ'ըլլայ միմիայն նկատելով զայն իբր ընկերային-եկեղեցական հարց:

Սահայն Հ. Վ. Հացունի երկրորդաբար է որ ձեռք կ'առնէ այսի քահանաներու վերամուսնութեան խնդիրը. նա աւելի հիմնաւոր միտք մը կ'ընէ մէջտեղ. առ հասարակ Քրիստոնէից և ի մասնաւորի քրիստոնեայ եկեղեցականներու ամուսնութիւնը նկատողութեան կ'ենթարկէ՝ Աւետարանի, Ընդհանրական Եկեղեցւոյ և Հայոց տոհմային եկեղեցւոյն անսակէտներով միանգամայն, և յատկապէս Աւետարանի ասութիւնները մէջ բերելով կ'հետևեցնէ թէ միշտ հակադրութիւն կայ Յիսուսի վարդապետութեան և աշխարհի որդիներուն ամուսնաւորութեան միջեւ: Ըստ այսմ, Հ. Վ. Հացունի ամուսնութիւնը չի նկատեր իբրև վայելուչ վիճակ Քրիստոնէին, և հաւատոյ վարդապետութեան յարմարագոյն հետևողութիւնը կ'գտնէ հաւատացելոց ամուրի կենցաղին մէջ:

Յարգելի վարդապետին ընդդիմախօսել ձեռնարկած ատենս, վիճաբանութեան համար իր գծած սահմանն և իր ընդունելի համարած հիմնաւոր աղբիւրները չպիտի համարձակիմ բոլորովին մերժել. ըսել կ'ուզեմ թէ Հ. Վ. Հացունի կ'հռչակէ որ Քրիստոնէութիւնն յայտնեալ կրօնք ըլլալով, մարդկային բանն ինքն իրմէ առաջնորդուած, առանց գերբնականի հաւատքին և առանց Ս. Գրոց բացարձակ հեղինակութեան հնազանդելու, չէ կարող ո՛չ ըմբռնել կրօն. վարդապետութեանց ոգին, ոչ ալ ազատ մնալ մոլորութենէ: Կ'հետևի որ գերբնականի հաւատքն ու Ս. Գրոց հեղինակութիւնն իրեն սահմանադիժ պիտի կազմեն, որոց մէջէն միայն պիտի ոտկալուիմ քաղել իմ ընդդիմախօսութիւններս. այս սահմանէն դուրս, ու է առարկութիւն, որքան ալ համաձայն ըլլայ անցեալին, արդի ընկերային փորձառութեան, հաստատեալ բարոյականին ու ընդհանուր արամարանութեան, Հ. Վ. Հացունիի համար ի յառաջագունե անընդունելի պիտի նկատուի: Ես որ Աստուածաբան մը չեմ, պիտի տատամսէի այդ տեսակ պայմանով պայքարել շատ ներհուն կրօնագէտի մը հետ, որպիսին է յիշեալ վարդապետը. միայն թէ նա իր յօդուածներուն մէջ երբեմն զարտուղութիւններ ըրած է Ս. Գրքէն ու առաքելոց և հայրապետաց վճիռներէն, դիմում ընելով մարդկային բանին, պատմութեան և աշխարհի կենցաղին դիտակցութեան. ուստի օգուտ քաղելով այս ազատութենէն, ես ալ Քրիստոնէից ընդհանուր կերպով ամուսնութեան, ինչպէս նաև քահանաներու վերամուսնութեան կրեք խնդիրներուն քննութիւնը, ինչպէս նաև Հ. Վ. Հացունիի յայտնած կարծիքներուն հերքումը պիտի ընեմ, ջանալով հաշտեցնել մարդկային բանը՝ այսինքն փորձառութիւնն ու տրամաբանութիւնը, Աս-

տուժածային Բանին հետ, որ յայտնուած է Ս. Գիրքոյ:

* * Ամուրիութիւնն Արեւելից մէջ շատ հին ժամանակներէ ի վեր յարդի էր հնդկիկ կրօնական տեսակէտով. Գրիստոսէ իբր վեց դար առաջ, Պուտտա Պրահմանութեան մէջ մեծ յեղաշրջում մը յառաջ բերաւ, հռչակելով մարդոց հաւասարութիւնը, և ամէնուն վերաբերմամբ սէր պատուիրելով իրեն հետևողներուն. նա սիրոյ, եղբայրութեան, դժութեան առաքեալի պաշտօն վարեց և ամուրիութիւնը նուիրական կեանքն եղաւ ինչպէս իրեն՝ նոյնպէս իրեն հետևողներուն: Այս ամուրի կեանքին ընծայուած մեծարանքն ոչ միայն յառաջ կուգար այն պարագայէն թէ Պուտտայի հետևողները կոչուած էին ամէն տեղ պատելու և այս մեծ վարդապետին աւետարանը քարոզելու, այլ և Պրահմանութեան այն վարդապետութենէն թէ կեանքը, և մասնաւորապէս մարդկային կեանքը, դժբախտութիւն մ'է, Աստուածահաճոյ գործ մ'է ծնունդներու պակսիլը կամ լաւ ևս չպատահիլը, ինչ որ կրնայ իրադործուիլ կոյս անընդունով. հետևաբար ամուսնութենէ հրաժարիլն առաքելութիւն մ'է ըստ Պուտտայականութեան: Հռոմայեցիք ալ կուսակցութեան կենցաղը մեծատոհմիկ մաս մը աղջիկներու համար շատ յարդի կ'համարէին. ասոնք կ'կոչուէին Վետտեան կուսանք և պաշտօն ունէին նուիրական հուրն անշէջ պահել ու անոր յտակացեալ տաճարին սպասարկութիւնն ընել: Այսպէս Արեւելի մէջ ալ, Արամուտքի մէջ ալ, Գրիստոսեական թուականէն շատ առաջ, կուսութիւնը ուրը նկատուած էր: Ընդհանուր պատմութեան և ի մասնաւորի Ս. Գրոց պատմութեան ուսումնասիրութենէն կ'տեղեկանանք թէ Հրեաները, մանաւանդ Քաբելոնի գերութեան եօթանասնամեայ ժամանակամիջոցին, առիթ ունեցան արեւելեան երկիրներու ժողովուրդները մօտէն ճանչնալու. Քաղղէացւոց ու Պարսից, թերևս նաև Պրահմաններու կրօնական ըմբռնումներէն լիտառութիւններ ունեցան, լիտառութիւններ, որք աւելի սասարեղան ճշմարիտ Աստուածապաշտութեան իրենց մէջ հիմնապէս հաստատուելուն. դարձեալ այդ արեւելեան ժողովուրդներու հետ իրենց շփման հետևանքէր նաև որ տաիաւ ընկերային կեանքի նոր կրօնախառն վարդապետութիւններ ծաւալեցան իրենց մէջ: Յիսուսի ծննդեան թուականներուն, շատ հրեաներ խումբ խումբ կ'մեկնէին քաղաքներէ և գիւղերէ՝ երթալ ապրելու համար անապատներու մէջ. աշխարհէ նոյ տեսակ հրաժարում մ'էր այս, հոգիներու փրկութեան աներևակայելի տենչ մը կար ընդոր Հրէաստանի մէջ. այդ ու կին կ'զատուէին իրարմէ, երկտաժարդ ու կոյս առանձին ապրիլ կ'ուխտէին, հարուստ ու

աղքատ անխաղի հաւասարութեան կենցաղը կ'վարէին, Աւետարանի բարոյականը, խոնարհամտութիւն, հեղութիւն, սէր սրտի մարբութիւն արդէն սկսած էին կեանքի կանոնն ըլլալ շատ մը անապատական ընկերակցութիւններու, որոնք մարգարէներու ընթերցումներէն ներշնչուած՝ ակնկալու էին տեսնելու Փրկիչին գալը, ինչ որ Աստուծոյ թագաւորութեան գալուն նոյնանիշ էր. նոր կեանք պիտի սկսէր մարդկութեան համար, և անոնք որ հինէն հրաժարիլ կ'ուզէին, կ'ուխտէին հեռու ապրիլ սեռային յարաբերութենէ:

Բացայայտ է ուրեմն թէ կուսականութիւնը Գրիգորիանական կրօնի յատուկ վիճակ մը կամ պաշարնութիւն մը չէ, ոչ ալ անկէ ըխած, ինչպէս Հ. Վ. Հացունի ենթադրել կուտայ իր Ա. յօդուածին առաջին բաժանման վերջերս: Աւելի նախաքննատնէական հետազոտական կրօնի հեղինակներ օտեղծիչն եղած են անոր, անշուշտ ոչ թէ աստուածային, այլ մարդկային նկատողութիւններէ դրդուած ըլլալու են: Այս ըսածս անյեղի հաստատութիւն կ'զանէ, երբ գիտել տամ թէ հետազոտողներուն մէջ կուսակենցաղութեան այնքան յարգի եղած ատեն, միակ աստուածապաշտ համարուած Հրեաներու առջև բնաւ յարգչունէր ան: Աստուած Աբրահամի խոտապերէր անոր սերունդը բազմացնել ծովու ալաղին հատիկներէն աւելի: Իսրայէլի ամէն որդի զաւակներ յարուցանելու էր և Իսրայէլացի ամէն կին անիծեալ կ'համարուէր եթէ չծննդագործէր. անդառաղ մեռնողին այրին էրկանը մերձաւոր մէկ ազգականին հետ պարտէր ամուսնանալ, որպէս զի զաւակ ունենայ և մեռեալին անունն յաւերժանայ: Հին Կառնիարանի մէջ ամուսնութիւնը մեծագոյն օրհնութիւնը նկատուած է և օրէնսդիր մարգարէն Մովսէս ընտելէ յանձնարարած կուսականութիւնը, նոյն իսկ չէ թոյլատրած զայն: Մարիամ կոչուած էր ամուսնանալու և իր նշանածին հետ կ'ապրէր: Հ. Վ. Հացունի, Հին Կառնիարանի մէջ ամուսնութեան սրբադրուած ըլլալն հաստատելու համար, կ'ընէ Յուդիթը, որ իր առն մահուանէն վերջ այրի մնաց: Դիտել կուտամ թէ Ս. Գրքին մէջ Յուդիթի կեանքին մէկ գրուողը միայն արձանագրուած է, այն է Հոդեփեռնէսի արշաւանքին ատեն իր մէկ անձնուրացութիւնը: Յուդիթ այն ատեն շատ դեռահաս կին մ'էր և պատճառ չկայ ընդունելու թէ Իսրայէլի բոլոր կիներուն մէջ ինք բացառութիւն մը մնացած ըլլայ, ցվերջ այրի ու անգաւակ ապրելով: Յայտնի չէ նաև թէ Աննա մարգարէուհին ո՞ր տարիքին մէջ այրիացաւ ու առանձնակեաց եղաւ. մանաւանդ գիտելի է որ այս մարգարէուհին ժամանակը, ինչպէս ի վերև

ըսի, հրէից մէջ մուտ գտած էր արդէն կուսակեցցադ առաքի-
նութիւնը, իբր հակադրական վիճակ մը՝ նոյն ատեններ Հռոմայ
հպատակ ժողովուրդներուն մէջ տարածուած անհուն շուայ-
տութեան և բարոյական անկումին:

Պատմութիւնը բազմաթիւ օրինակներ կ'ընծայէ ի հաստա-
տութիւն սա ճշմարտութեան, թէ ընկերային բարոյական ծայ-
րայեղ զեղծումներու ատեն երեւան ելնող կրօն. բարեկարգիչներ
երբեմն ծայրայեղ միջոցներ ալ քարոզներ են՝ յաջողութեամբ
կռուելու համար այդ զեղծումներուն դէմ: Դրակոնի օրէնքնե-
րուն համար կ'ըսուի թէ շատ խուժադուժ էին, չեմ դարմանար,
վասն զի իր ատենի չարագործներն ալ նոյնքան վայրագ էին:
Պուտաա պրահմաններու ընկերային դասակարգերու (castes)
վարդապետութեան դէմ ընդվզեցաւ, անոր հակառակ ընդու-
նելով միմիայն գիտութեան արժանիքը: Քրիստոնէութեան նա-
խորդ մէկ երկու դարերուն բարուց ասպականութիւնն աննման
աստիճանին հասած էր: Յունաստան ամօթալի վատշուէր կեանքի
մը հոգեվարքին ծայրն էր եկել: Հրէաստանի շուրջ ընակող ժո-
ղովուրդները մէկդմէկ կ'զերազանցէին ամէնէն խայտառակ ան-
բարոյութեանց մէջ: Հռոմի պետութիւնը կազմող հին աշխարհ
ամուսնութեան անունին տակ դժուարաւ երեւակայելի խառ-
նակութեան մէջ կ'ապրէր. ոչ միայն այրեր կիներու հետ ամուս-
նութեան անունին տակ յաճախ խզուած միութիւններ կ'կազ-
մէին, այլ անօրինակ բան մը չէր նաև այրիներու ամուսնանալը
դեռահաս տղայոց հետ. Հռոմի ազնուական կիներէն շատեր
տարիին ամիսներուն թիւով էրիկ կ'փոխէին: Հեթանոս աշխար-
հին այս անկումին հանդէպ Աստուածապաշտ շրեաները բնա-
կանաբար զգուանօք իրենց մէջ ամփոփուեցան, և վախճալով
որ օտարաց հետ իրենց ամենօրեայ շփումը կ'ապականէ զիրենք,
աւելի խիստ կրօնական եռանդ մը զգալ սկսան: Իրենց սիրելի
թուեցաւ որ համարին թէ մարդկութեան այսքան անկումի
միջոցին իրենց համար երկնային խոստումն ալ պիտի իրագործուի,
ուստի պատրաստուեցան Մեսիան ընդունելու՝ հոգիի և մարմինի
սրբութիւնով: Այս ակնկալութենէն մղուած շատեր անապատ
գիմեցին, շատեր մինչև այն ատեն անձանօթ արարողութիւնով
իրենց մարմինն ու հոգին մաքրել փութացին ջուրի մէջ մկրտուե-
լով, շատեր ալ ամուսնութենէ հեռացան. բայց թէ՛ մկրտութիւնն
և թէ՛ անամուսնութիւնն հին օրինաց մէջ բնաւ նշանակուած
չեն՝ իբր պատուիրանք կամ հետեւելի առաքինութիւն, և անա-
պատական ժամանակաւոր կեանքի հազիւ քանի մը օրինակներ
կ'գտնենք Ս. Գրոց մէջ: Ուրեմն առանձնակեցութիւնը, մկրտու-

թիւնը, անամուսնութիւնն Յիսուսի աշխարհ դալէն քիչ առաջ, չըէից կողմէ ընդունուած ծայրայեղ միջոցներ էին՝ կարենալ զերծ մնալու համար օտար ազդերու ապականութեամբ ազդեցութենէն: Յիսուս, ինչպէս պիտի տեսնենք, առանձնակեցութիւն ու անամուսնութիւն չյանձնարարեց. միայն մկրտութիւնը պարտաւոր ըրաւ՝ անոր տալով Խորհուրդի վսեմ զբոշմը:

ԱԻՆՏԻՍ Ա. ՍՈՒՐԷՆՍԵՆ

ՅՕԴՈՒԱՆ՝ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

ՄԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍԲԸ.—ՄԵՐ ԵՐԱԳԻՐԸ

Պսակ ծերոց՝ որդիք որդւոց, Պարծանք որդւոց հարք իւրեանց:

Որ եղիտ կին բարի՝ եղիտ շնորհս, եւ ընկալաւ յԱստուծոյ ուրախութիւն:

Զտունս եւ զստացուածս՝ բաժանեն հարք որդւոց իւրեանց, Բայց ի Տեառնէ պատշաճի կին առն:

ԱՌԱԿՔ ՍՈՂՈՄՈՆԻ ԳԼ. ԺԷ. ԺԸ. ԵՒ ԺԹ.

Այս վասն որոյ գրեցէքն առ իս, բարւոք է մարդոյ ի կին մարդ չմերձեանալ: Բայց վասն պոռնկութեան, իւրաքանչիւր որ զիւր կին կալցի, եւ իւրաքանչիւր որ կին զիւր այր կալցի, կնոջ՝ այր իւր զպարտսն հատուցէ, նոյնպէս եւ կինն՝ առն իւրում: Զի կին մարմնոյ իւրում ոչ իշխէ, այլ այրն, նոյնպէս եւ այրն իւրում մարմնոյ ոչ իշխէ, այլ կինն: Մի զրկէք զմիմեանս, բայց եթէ ինչ ի միաբանութենէ առ ժամանակ մի, զի աղօթից պարապիցէք, եւ դարձեալ ի նոյն դարձջիք, զի մի փորձեցէ զձեզ Սատանայ վասն անխառնութեան ձերոյ (*):

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՅԻՍ Ա. ԳԼ. Է. 1—6.

Երկարեցաւ մեր խօսքը. որովհետեւ Հ. Հասունի Վրդ. հրապարակ չէր եկած մի միայն քահանայից վերամուսնութեան հակառակելու համար: Աւելի վառւասէր երեցաւ իր ձգտումը:

(*).—«Որդ, այն բաներուն համար զոր դուք գրեցիք ինձ, աղէկ է մարդուս որ կնկան չմօտենայ, Բայց պոռնկութիւնը (խափանելու) համար, ամէն մարդ թող իր կինն ունենայ, եւ ամէն կին իր էրեկն ունենայ, Էրեկը թող իր պարտքը վճարէ իր կնկան, նոյնպէս կինն ալ իր պարտքը վճարէ իր էրկան, Կինն իր մարմնոյն չիշխեր, հասցաւ էրեկը կ'իշխէ. նմանապէս, այրն իր մարմնոյն չիշխեր, այլ իր կինը կ'իշխէ: Մեկզմէկ մի զրկէք, եթէ ոչ միաբանութեամբ առնն մը աղօթքի պարապելու համար, եւ նորէն իրարու դարձէք, որ Սատանան ձեզ չփորձէ ձեր անժառկալութեան համար:»